

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 107 1986

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lars Lönnroth

Lund: Louise Vinge, Ulla-Britta Lagerroth

Stockholm: Inge Jonsson, Kjell Espmark, Vivi Edström

Umeå: Sverker R. Ek

Uppsala: Thure Stenström, Lars Furuland, Bengt Landgren

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Humanistiskt-Samhällsvetenskapligt Centrum, Box 513, 751 20 Uppsala

Utgiven med understöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* bör vara maskinskrivna med dubbla radavstånd och eventuella noter skall vara samlade i slutet av uppsatsen. Titlar och citat bör var väl kontrollerade. Observera att korrekturändringar inte kan göras mot manuskriptet.

ISBN 91-22-00884-5 (häftad)

ISBN 91-22-00886-1 (bunden)

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksell Tryckeri, Uppsala 1987

sekvent och övertygande bild av den högste, vars karaktär frapperande väl överensstämmer med de uppgifter som meddelas av norska källor. Den danske historikern blir således inte enbart en faktasamlare. Han organiserar det uppspårade materialet »pour satisfaire à l'histoire du moment, agissant ainsi en authentique génie créateur» (s. 148). Saxo framstår härigenom som en diktare, väl värd att jämföras med Snorri Sturluson, och Boyer ställer avslutningsvis frågan om den senares *Edda* och *Ynglinga saga* inte kan ha tillkommit under direkt påverkan från *Gesta*.

Komparativ i upplägningen är också Egon Wilhelms undersökning av Christian Morgensterns Ibsenöversättningar, vilka i flera fall snarare speglar tolkarens problematik än originaltextens, samt Hans Kuhns »Die Geschichte vom blutrünstigen Schwert». Den senare utgår från berättelsen om svärdet Tirfing/Tyrfing i *Hervarar saga*, och följer stoffets transformationer hos romantiker som Grundtvig, Henrik Hertz och Ling. Kuhn visar tydligt hur den kärva fornaldarsagans innebörd därvid sentimentaliserats och förinnerligats.

De analyser som ägnas mer moderna arbeten rör sig över hela det nordiska språkområdet. Wilhelm Friese beskriver, måhända väl kortfattat, hur den existentiella problematik som utmärkte Laxness' diktning under 1920-talet, efter ett par decennier av politiskt-socialistiskt orienterade texter, återkommer i de verk som utgivits sedan 1950-talets slut, medan Magnus von Platen frilägger några incitament till H. C. Andersens berättelse »Det gamle Huus». Intressant nog visar det sig att de impulser från verklighet och litteratur som bidragit till att utforma sagan snarast varit till förfång för dess estetiska verkan. Peter Seebergs av Nordiska Rådet prisbelönade roman *Om fjorten dage* (1981) blir föremål för en initierad analys signerad Mogens Brøndsted, och Alex Bolckmans diskuterar skiftningarna mellan klassisk vers, fri vers och prosa, samt övergångarna däremellan, i Tranströmers författarskap. Uppsatsen föranleder fler frågor än den besvarar, men däri ligger också dess styrka.

Amy van Markens stilistiska undersökning av Hamsuns kvinnomologer tillhör också de mer läsvärda studierna. Här ges goda exempel på könsdifferencierad replikföring, och van Markens slutsats blir att normmannens texter underbygger de resultat rörande skillnaderna mellan manligt och kvinnligt språkbruk som språk- och litteraturvetare tyckt sig urskilja utifrån annat material.

Festskriften ger, utöver specifikt filologiska uppsatser, även utrymme för ett bidrag som behandlar teoretiska frågor. I »Wechselbeziehungen und Rezeption» fäster Otto Oberholzer uppmärksamheten vid några inslag i modern receptionestetik. Bl. a. bör receptionsbegreppet som sådant enligt författaren spjälkas upp i åtminstone fyra kategorier: primär/direkt, som återgår på självsyn och personlig upplevelse, samt primär/indirekt, där dikterna t.ex. behandlar temata, stoff eller motiv som förmedlats till dem av någon som besitter förstahandskunskap. Även den sekundära receptionen (kritik, recension, essä) splittras i två grupper: sekundär/direkt, som baseras på kunskap om texterna i original, samt sekundär/indirekt, som beror på andrahandskännedom, t.ex. via översättningar, handböcker eller lexikon.

Oberholzors framställning, som är långt rikare än här kan antydas, mynnar ut i ett önskemål om en starkare

direkt och primär reception. Åtskilligt i artikeln är välbekant, men det hindrar inte att den utgör en välbehövlig påminnelse om och sammanfattning av möjliga felslut, återvändsgränder och onöjaktigheter inom receptionsforskningen. Den bidrar därmed till att ytterligare förhöja värdet av en festskrift som ämnessäsigst famnar fler forskningsfält än produkter inom genren vanligtvis gör, och på så sätt värtaligt vittnar om Oskar Bandles betydelse för tysk skandinavistik.

Pär Hellström

Der nahe Norden. Otto Oberholzer zum 65. Geburtstag. Eine Festschrift. Verlag Peter Lang 1985.

Otto Oberholzer avled hösten 1986. Till hans 65-årsdag 1985 förelåg en av Wolfgang Butt och Bernhard Glienke utgiven festskrift med smärre uppsatser av inalles 27 skandinaver från olika länder. Själv innehade Oberholzer sedan 1968 den första lärostolen i BRD för nyare skandinavisk litteratur.

Magnus von Platen har fått inleda med en omsorgsfullt utarbetad studie över Otto von Fieandt, »den första av Fänrik Ståls sägner». Egil Törnqvist noterar i en uppsats om Himlens hemlighet att Pär Lagerkvist »gör bruk av samtliga tretton teckensystem i Kowzans bekanta klassifikationsschema», Alex Bolckmans uppehåller sig liksom i sitt bidrag till den festskrift som ägnats Oskar Bandle vid meter och rytm i Tranströmers lyrik. Bandle åter analyserar Frödings dikt Strövtåg i hembygden parallellt med Karlfeldts Träslottet.

Rilkes uppehåll i Sverige ägnas ännu en granskning, nu av Heinrich Fauteck, medan Fritz Paul tillför ny kunskap om Lou Andreas-Salomés relationer till skandinaviska författare. Ibsen som »kultfigur och borgarskräck» står i fokus i en uppsats av Alken Bruns om Ibsenreception i Lübeck omkring 1890. Christian Henning belyser förnazisten Heinrich Eckarts förtyskning av Peer Gynt. På grundval av först helt nyligen tillgängligt material berättar Astrid Lorenz fängslande om den norska kvinnosakskvinnan Ragna Nielsens kontakter med Ibsen, Björnson och Lie i samband med ett föredrag som hon höll i Kristiania 1893 i Norsk Kvindesagsforening om Ibsens nya och omdämlade drama Byggmester Solness; genom Hildegestalten hade diktaren visat att han trodde på kvinnorna och deras förmåga till utveckling, förklarade hon bl. a. Emellertid hade Björnson fått höra om det förestående föredraget och han hade varnat henne – Hilde var tvärtom en haremskvinna, framhöll han i brev till Ragna Nielsen, »en bohemfantasi til behag for byggelystne pachaer» Ragna Nielsen blev osäker och vände sig till Suzanne Ibsen och så fick hon tillfälle läsa upp föredraget för Ibsen i förväg. »Da jeg var færdig, tog han min haand mellem begge sine & sagde: 'Det var smukt opfattet. Jeg er glad for, at De skal holde det foredrag. Jeg har ikke lagt det ind i det, som De har fundet – jeg lægger overhovedet aldrig noget ind i mine skuespil. Jeg skildrer virkeligheden, hvad jeg har seet, & saa kommer det symbolske af sig selv.'» Astrid Lorenz anför Ragna Nielsens »notat», bilagt hennes brev från Björnson. I sina egna kommentarer i uppsatsen knyter Astrid Lorenz an till Pil Dahlerups teser

om de kvinnliga genombrottsförfattarnas auktoritetsbehov; »Alt i alt må det kunne sies at Ragna Nielsen manøvrerer nok så dyktig mellom sine 'tre store', og at både Björnson och Ibsen er seg bevisst hvilke viktige kvinnegrupper hun har bak seg.» Ragna Nielsen återger också en dråplig replik av Ibsen: »Hilde haremskvinden! Kan da den fyren ikke læse.» Och hon konstaterar att Ibsen »sagde ting om B. som jeg ikke vil repetere til noget menneske»!

Här har naturligt nog enbart gjorts ett mindre axplock bland bidragen. Dansk, isländsk och finsk litteratur behandlas vid sidan av den svenska och norska.

Ulf Wittrock

Att välja sin samtid. Essäer om levande svensk litteratur från Birgitta till Karlfeldt sammanställda av Bengt Landgren och utgivna av Svenska Akademien. Norstedts. Sthlm 1986.

Titeln på den uppsatsvolym om svenska diktare, som Svenska Akademien utgivit lagom till sitt 200-årsjubileum, med Bengt Landgren som redaktör, kan synas lätt missvisande. Vad innebär det egentligen »att välja sin samtid»? Har vi egentligen någon möjlighet att välja något annat än vår egen samtid? Är det överhuvudtaget fråga om ett val? Syftar titeln på de svenska författare, som behandlas här, eller är det uppsatsförfattarnas eget tidsval det gäller?

Essäerna i denna läsvärda, omväxlande, lärorika och underhållande volym ger inte särskilt klara svar på sådana frågor. I ett underfundigt kåseri med Bo Bergman i tänkvärt fokus söker Lars Gyllensten göra en tolkning av uttrycket »att välja sin samtid», som betonar förmågan att »vara trogen sig själv – trogen de grundvärderingar och engagemang som man hade fått i den åldern då de livsavgörande engagemangen brukar slå rot i en människa». Samtiden blir på så sätt en inre tid, från vilken man av subjektiva skäl kan välja bort böcker och idéer och människor, en känslans och intellektets och själens och fantasins egen tid bortom den yttre kronologi som man samtidigt är underkastad. I denna inre tid kan man göra klassikerna till sina samtida – och det är just klassikerna som denna bok vill väcka till ett sådant samtida liv i den påträngande och pockande tidsepok vi råkar befinna oss i.

På så sätt ryms de personliga, inlevelserika uppsatserna under volymens titel, även om det inte går att komma ifrån att den gör ett heterogent – om än stimulerande heterogent – intryck. Flera av författarna har emellertid tagit fasta på samtidsaspekten i reell mening. Så gör exempelvis Johan Wrede i en utomordentligt intressant uppsats om Runebergs *Fänrik Ståls sägner*. Genom att peka på att sägnerna från receptionshistorisk synpunkt levde ett liv i Runebergs samtid och andra samtida liv i fortsättningen ger han ett receptionshistoriskt perspektiv, som bara för några decennier sedan var otänkbart. Medan nationalmytens heroism dominerade 1800-talets syn, färgar antinationalismens reviderande kritik vår tids uppfattning. Men vad åsyftade egentligen Runeberg själv? Wrede koncentrerar sin framställning på den punkten och aktualiserar en tolkning med stöd i historikern Matti Klinge, som hävdar att sägnerna, framför allt »Vårt Land», tillkommit i

repressivt syfte för att dämpa studenternas revolutionära nationalism och konsolidera det ryska imperiets grepp om Finland. Ett sådant synsätt skiljer sig uppseendeväckande mycket från hävdvunnen uppfattning om sägnernas nationella frihetsbudskap – som väl dock blev den allt mer dominerande läsasarten med åren. Nya historiska kontexter bringar oss att ompröva verkens innebörd för samtiden, och därmed fördjupas bilden av deras meningsfluktuationer i skilda receptionshistoriska sammanhang.

Även av Magnus Röhl's uppsats om Tegnér's *Frithiofs saga* framgår önskvärdheten av fräscha receptionshistoriska synvinklar. Sannolikt har Röhl rätt i att verket inte äger de folkliga och nationella rötter som behövs för att ge ett versepos en odiskutabel nationallitterär status. Även en glödande Tegnér-vän känner väl i dag stor tvekan inför Frithiof-sångerna och deras konstnärliga kvalitet. Men det förklarar inte varför 1800-talets läsare hängivet sög i sig de känslamma romanserna och omgav dem med ett förklarar skimmer, eller varför utländska litteraturstuderande i dag – av mina egna erfarenheter att döma – tycks vara mer receptiva för verket än de svenska. Kanske har de en större färdighet i den form av »episk» läsning som Röhl med pedagogisk briljans genomför och som han ser som sagans egen mening, i ett försök att rädda dess status som klassiker.

Att Strindbergs sena och föga kända historiedramatik – *Siste riddaren*, *Riksföreståndaren* och *Bjälbo-jarlen* – kan avpressas intressanta samtidsperspektiv, visar Björn Sundberg i sin uppsats. I samtiden kunde de uppfattas som fäsörsrättigheter eftergifter åt en nationalistisk konservatism, och det gjordes rentav kort före Strindbergsfejdens utbrott försök att suga in den store titanen i det konservativa läget. Sundberg visar övertygande att man bakom det historiskt-patriotiska dramamaskineriet kan utläsa åtskilligt av Strindbergs postinferno-tematik. Samtidigt som han gör bilden av samtidskontexten mångfaceterad och komplicerad, ger han oss möjlighet att upptäcka dramerna på nytt bakom de litteraturhistoriska schablonerna.

I en uppsats om Heidenstams *Hans Alienus* – ett av uppsatsantologins tyngsta vägande bidrag – anlägger Ulf Linde ett idéperspektiv på nittitalsdiktarens både tragiska och satyriska besvärjelser av sin vantrivsel och missanpassning i en rationalistisk civilisation. Det är Darwin och Nietzsche som inte oväntat får ange ramarna för ett idéklimat, som ger näring åt konstnärens nihilism och känsla av social isolering – samt den nyväckta romantiken i form av Schiller. Men Linde belyser också denna fantastikens triumfala roman från vår egen samtids perspektiv och försummar inte att med en sentida modeterm karakterisera den som en »total roman». Dess realism skulle också kunna kallas magisk; den handlar, hävdar Linde, om »det heliga, numinösa». Dess konstnärliga fantastik får dignitet av högre uppenbarelse.

Några utmärkta inblickar i och översikter över äldre författarskap ges av Birger Bergh om den heliga Birgitta, Sven Delblanc om Stiernhielm, Inge Jonsson om Swedenborg, Gunnar Broberg om Linné och Staffan Björck om Bellman. Det är skribenter som med elegans och sakkunskap kan göra svunna epoker till sin egen samtid och klassiska författarskap till angelägna aktualiteter i nuet. Yngre forskare som Horace Engdahl och Anders Olsson går en motsatt väg: de lägger vår samtids intellektuella